

Стратегията е изготвена на база концепцията на настоящия директор на НМЗХ, представена за участие в конкурса за избор на директор, проведен на 16.02.2021 г. Тя е съобразена с досегашните модели на работа на музея и утвърдения Правилник за устройството и дейността му, публикуван в брой 40 на Държавен вестник от 2016 г.

1. Анализ и оценка на състоянието и дейността на музея, основни проблеми на функционирането му.

Достойнства и достижения.

Основан на 1 януари 1986 г. и открит за посещение на 19 юни 1987 г. на тази дата през 2020 г. Националният музей „Земята и хората“ навърши 33 години. Основан е „...със задача да издирва, събира, съхранява, показва и обнародва минерали и производни на тях материали, които са основа на новата и бъдещата суровинна база на страната...“ (из разпореждане №50 на бюрото на Министерския съвет на НРБ от 30 декември 1985 г.).

Това е музей на минералното царство с общ фонд от 32 662 музейни единици, систематизирани в седем раздела. Притежава 1663 минерални вида с над 200 минерални разновидности от всички континенти на Земята, което представлява над 30% от установените на Земята минерални видове.

Статут на „Държавен културен институт с национално значение“ на музея е даден с Решение на МС №495 от 19.07.2002 г. с обосновка от Министъра на културата „за универсална културна дейност“. Стотици са културните събития, състояли се в него за изминалите години: концерти, изложби, представяне на книги, поетични вечери, юбилейни чествания и пр. С особено високо значение са инициативите с национално и международно значение, които далеч надхвърлят рамките на един обикновен минераложки музей и които му придават собствен уникален облик:

1.1. Софийска инициатива за съхраняване на минералното разнообразие.

Инициативата е едно от преките следствия на доктрината за Устойчиво развитие в системата от понятия на минерално-суровинния бранш. Тя се роди в НМ „Земята и хората“ през 1999 г. Бяха организирани Интернет-семинар и десет международни симпозиума „Минералното разнообразие – изследване и съхраняване“. Съхраняването на минералното разнообразие е толкова фундаментален проблем, както и съхраняването на биологичното разнообразие. Той е важен и затова, защото в отличие от живото вещество, минералите нямат свойството да се възпроизвеждат и веднъж унищожени, те се унищожават завинаги. В този аспект още по-ярко изпъква ролята на музеите, които единствени биха могли да запазят част от обречената на унищожение нежива природа, в количество и качество достатъчно да задоволи научните и естетически потребности на поколенията след нас.

1.2. Честване на Деня на Земята – 22 април. За пръв път в България Деня на Земята се отбелязва именно в НМ „Земята и хората“ през 1990 г., годината на официалното му международно обявяване. Постепенно честването разрасна до ежегоден Фестивал „Изкуствата за Земята“, който обхваща периода 22 април - 5 юни (Световен ден за защита на околната среда). Акцент е Международният конкурс за инструменталисти и композитори „Музиката и Земята“ с 28 издания. Главната му цел е да импулсира младите творци за създаване и изпълнение на музикални произведения, посветени на Земята и нейното оцеляване. Конкурсът е уникално събитие не само за България, но и в световен мащаб.

1.3. Музеите и устойчивото развитие. Идеите за устойчивото развитие във всичките му аспекти са заложили в работата на НМ „Земята и хората“ непосредствено след Срещата в Рио'92. С поредица от инициативи, изложби, сесии и дискусии той постепенно се превърна в неформален център по устойчиво развитие в България. През 2012 г. в музея се проведе Първа национална среща „Музеите и устойчивото развитие“ в партньорство с Министерство на културата и Българския национален комитет на ИКОМ. Тя бе посветена на Срещата на върха „Рио+20“: „Бъдеще, което искаме“.

1.4. Ден на милосърдието – 6 август. Посветен е на състраданието на към жертвите на атомните бомбардировки, войните и тероризма. Само на този ден се експонира „Камъкът от Хирошима“, подарен от Япония на българския народ.

Основни проблеми на функционирането.

Основните проблеми, рефлектиращи във всяка една от дейностите, са следните:

1.5. Силно съкратен щатен персонал и висока средна възраст на служителите.

Музеят разполага с един изключителен капитал – музейните специалисти. Техният брой обаче от създаването му досега непрекъснато намалява, а средната възраст расте. Липсата на млади кадри прави невъзможна приемствеността. Ниското заплащане затруднява привличането и подбора на високо-квалифицирани кадри с научни степени, знание на езици, специално обучение за работа с посетители и пр.

1.6. Липса на съвременна апаратура за анализ на минерали.

1.7. Остарял и амортизиран сграден фонд. Музеят отдавна „плаче“ за капитален ремонт отвън и отвътре. Вътрешното пространство не е преобоядисвано от основаването му. Утвърденият делегиран бюджет досега не позволи да се извършват ключови капиталови разходи, които да създадат условия за ефективно и икономично поддържане на сградния фонд, а оттам – за намаляване на текущите разходи за енергия, за повишаване на посещаемостта и собствените приходи на музея.

1.8. Липса на централна климатична инсталация. Прекалено високите температури през лятото и ниските такива през зимата в Експозиционна зала определено създават дискомфорт на посетителите.

1.9. Перманентен недостиг на финансови средства. Въпреки че всяка година собствените приходи на музея се увеличават (това не важи за 2020 г. поради извънредната епидемиологична обстановка), финансовите средства не достигат за капитален ремонт и климатизация.

1.10. Остарял начин на представяне на експозициите. Музеят понастоящем, без посредничеството на гидове, не успява да разкаже иначе много интересните истории на отделни образци от експозициите.

2. Стратегически цели и приоритети и очаквани резултати в управлението, финансирането, структурата и организацията на дейността на музея, механизми за реализация.

Основна цел е музеят да продължи да бъде „Храм на Земята – отворен за всички“. Да се съхрани статуквото му на културен, духовен и научен център за максимално широк кръг от обществото. Да добие нов съвременен облик с помощта на новите информационни технологии.

Приоритети:

2.1. Съобразяване със съвременните тенденции в музейното дело и поддържане на музея като модерна и отворена културна система.

2.2. Балансирано разпределение на бюджетните средства, търсене на допълнителни източници на финансиране.

2.3. Инвестиране в цифрово (дигитално) културно наследство.

2.4. Привличане на нови и съществуващи публики чрез разнообразни и атрактивни временни изложби.

2.5. Отговорно стопанисване и непрекъснато обогатяване на фондовете на музея.

2.6. Назначаване на млади уредници с подходящо образование и желание да работят в музея.

2.7. Повишаване на квалификацията на всички уредници чрез приемственост, самообразование, неформално докладване на фондовите комисии, допълнителни курсове.

2.8. Поддържане на качествени основни дейности чрез кандидатстване за финансиране с качествени проекти.

2.9. Създаване на „Златен фонд“ на НМ „Земята и хората“.

2.10. На базата на 2.9. кандидатстване за статут на национално богатство на отделни образци и цели колекции.

2.11. Систематична работа по Софийската инициатива „Съхраняване на минералното разнообразие“ и разширяване на кръга на международните партньори.

2.12. Подобряване на физическото състояние на музея и условията на труд чрез капитални ремонти.

Механизми за реализация:

2.13. Участие в конкурсни програми и проекти на: Министерство на културата, на Министерство на образованието, на фонд „Научни изследвания“, програми на Европейския съюз, на фондация „Америка за България“ и др. (самостоятелно или в партньорство).

Въпреки нелеките процедури за участие в конкурси за финансиране на различни проекти, това е безспорен начин за обезпечаване на средства. Музеят трябва да има предварително разработени разнообразни качествени проекти с концепция, план-програма, план-сметка, изпълнители.

2.14. Целенасочено търсене на дарители и спонсори.

Това трябва да стане с добре аргументирани проекти. За проекти, свързани с големи финансови нужди, усилията трябва да се насочат към междуинституционални проекти и към членовете на Българската минно-геоложка камара.

2.15. Повишаване на собствените приходи.

Наред с вече утвърдените механизми за получаване на собствени приходи чрез: билети, беседи, наем зали, наем магазин, експертни оценки, удостоверения за митнически контрол, минераложки и петроложки определения (по утвърден ценоразпис), приходите могат да се увеличат чрез: повишаване на посещаемостта посредством интересни временни изложби; добър баланс между платени и безплатни прояви; увеличаване асортимента на щанда на музея; разработване на нови продукти.

3. Съвременни тенденции за развитието на музея като културна и научна организация и мястото му в националната музейна мрежа.

3.1. НМ „Земята и хората“ от самото си създаване е място не само за познание и естетическа наслада, но и място за културни срещи, съпреживяване и забавление.

3.2. Съвременното развитие на технологиите и нагласата на младото поколение предопределят тенденция към цифрово бъдеще чрез забавни, ангажиращи и творчески дигитални предложения, например поставяне на QR кодове на подходящи експонати и пр. Това изисква целенасочена уредническа работа за подготвяне на необходимата информация.

3.3. Не се изискват големи ресурси за редовно актуализиране на сайта, на който трябва да се разшири виртуалното представяне на колекциите и на най-ценните експонати от всеки фонд. На сайта трябва да намери място и професионално изготвена виртуална разходка из музея, която чрез показване на уникалния интериор и отделни акценти от експозицията да предизвика интерес и желание за посещение.

3.4. Не се изискват големи ресурси и за активното използване на социалните мрежи Facebook и Youtube за привличане на публика и дарители.

3.5. Дигитализацията на музейните фондове е в доста напреднал стадий, като са цифровизирани инвентарните книги за всички образци от основен, обменен и научно-спомогателен фонд, а с цифрова фотодокументация са повечето образци от основен фонд. Правят се практически стъпки за трети етап – структуриране на дигиталната информация във вид, в който директно да се използва за всички музейни дейности: електронно копие на инвентарните книги, научни паспорти и пр.

3.6. Съвременните тенденции към цифровизация не трябва да са за сметка на живия контакт с публиката. Тук усилията трябва да се насочат към изготвяне и изнасяне на такива беседи, които да позволят на посетителя да отнесе въпреки някаква история, да я сподели с приятели и да се върне отново.

3.7. Специално място в музейната мрежа музеят заема и в бъдеще ще заема с гостуващите си изложби в други музеи. Осъществени са над 40 изложби в повече от 30 града в България.

3.8. Музеят активно работи с редица исторически и археоложки музеи като помага за идентификацията на артефакти, изработени от минерали и скали. Разработката на общ проект „Богатствата на българските музеи“, в който да се планира оборудване със съвременна гемоложка и рентгенова апаратура, би помогнала за повишаване на знанието и ценността на съхраняваните във всички музеи образци и артефакти.

4. Мерки за реализиране на конкретните цели, свързани с управлението, опазването и представянето на музейните фондове, научноизследователската, образователната и познавателната дейност на музея.

4.1. Обогавяване фондовете на музея. Наред с утвърдените досега дейности като собствена събирателска дейност, връзка с досегашни дарители и привличане на нови, фондовете на музея могат да се обогатяват чрез търсене на целеви спонсори за закупуване на особено ценни и скъпи образци, участие в международни борси на минерали и в международни експедиции, заздравяване на връзките с Лапидарското дружество.

4.2. Експозиционна дейност. Акцентът трябва да е върху **временните експозиции** като основно средство за поддържане интереса на публиката. Една интересна изложба е най-добрата реклама и привлича посетителите отново на каквото и да е друго мероприятие. Музеят има капацитет да предложи най-разнообразни теми: за актуални минерали и минерални суровини, за уникални минерални находища в България и чужбина, за интересни и полезни свойства на минералите и пр. Особено интересни и полезни са интердисциплинарните изложби, организирани съвместно с музеи, които разполагат с артефакти с минерали или с други институции, свързани с Природата. В **постоянната експозиция** също има потенциал за промени: използване на съвременни дигитални похвати за поднасяне на повече информация; обновяване на теми във витрини; оборудване на кът/витрина „Флуоресцентни минерали“, които се радват на широка публика в сродни музеи.

4.3. Научноизследователска дейност.

Основна задача в тази насока трябва да стане издигане на статута на образците от фондовете чрез създаване на „**Златен фонд**“ на музея. За определянето на това кои образци/колекции следва да влязат в него би трябвало да се сформира комисия с участие и на външни експерти-минералози от България и чужбина. След това могат да се направят стъпки за включване на този „Златен фонд“ в Националния музейен фонд за получаване на статут национално/световно богатство.

Проблемът с липсата на съвременна апаратура за изследвания може да се реши в няколко посоки: залагане на средства в бюджета за анализи в извънмузейни лаборатории; изпълване с конкретно съдържание на подписания договор за съвместна работа с Института по минералогия и кристалография на БАН; продължаване на дългогодишната ползотворна научноизследователска работа с утвърдени световни учени в областта на минералогията и разширяване на техния кръг. Закупуването на нов рентгенов апарат, желателно в кооперация с други заинтересувани музеи и/или институции, би подпомогнало извънредно много изучаването на музейните фондове и изготвянето на задължителните научни паспорти.

4.4. Образователна и познавателна дейност.

В музея тя отдавна е приоритет и е добре организирана. Може да се обогати с разгръщане на потенциала на съществуващия **Геоложки кът** за деца и възрастни с усъвършенстване на старите модули и създаване на нови такива. Трябва да продължи добрата практика на **Школата по геология и минералогия**, чиито теоретични и практически занимания се провеждат в специално оборудвания **Геоложки кабинет** в музея. Информационните материали за музея трябва да се обогатят с добре илюстрирани двуезични каталози (албуми), например албум „Минералите на България във фондовете на НМЗХ“ би запълнил голяма празнина в нашата минераложка литература.

5. Форми и механизми на работа за увеличаване на публиката в музея.

5.1. Запазване и доразвиване на **традиционни прояви**, радващи се на висока посещаемост.

5.2. Музейен маркетинг. Проучване на интересите и мнението за музея чрез добре конструирана анкета.

5.3. Интересни и атрактивни временни изложби.

5.4. Добре поднесени беседи („живи“ и чрез възможностите на иновативните технологии).

5.5. Поддържане на добри взаимоотношения с образователно-възпитателни организации (детски градини, училища и читалища), с университетите и специализираните учебни заведения.

5.6. Целенасочена работа с фирми от туристическия бранш за повече групови посещения.

5.7. Предоставяне възможност за достъп на хора със зрителни увреждания чрез разполагане на **брайлови модули** на подходящи места.

6. Етапи за реализация.

Първи етап (2021 – 2022). Основната цел през този период ще бъде постепенно възстановяване на нормалната дейност в музея, възпрепятствана поради ограниченията, свързани с извънредната епидемиологична обстановка. Стремежът ще е чрез подновяване на традиционните доходоносни събития, беседи и прецизиран баланс между платени и безплатни мероприятия собствените приходи в края на периода да достигнат нивото на 2019 г. Усилията трябва да се насочат към дейности, които не изискват големи финансови разходи.

- Подмладяване на уредническия персонал.
- Организация на фондовата дейност според новите указания в Наредба Н-6 (нови актове, нови инвентарни книги, научни паспорти).
- Старт на работата по създаване на „Златен фонд“ на музея.
- Разработка на качествени проекти за разнообразни дейности.
- Разполагане на сензорни екрани за всяка експозиция с допълнителна информация, фотоси, карти и пр.
- Оформяне на витрина „Флуоресцентни минерали“.
- Разполагане на брайлови модули на подходящи места в експозицията.

Втори етап (2023 – 2025) с дейности, изискващи по-големи финансови ресурси.

- Въвеждане на виртуални технологии: QR кодове на подходящи образци, 3D модели на кристали, минерални структури и пр.
- Подмяна на дограмата.
- Централна климатизация на експозиционна зала.
- Закупуване на нов рентгенов апарат.
- Издаване на луксозен албум „Златен фонд на НМ „Земята и хората“.

16.07.2021